

Alin Ozinian: Feminizm tarih yazımı ve Ermeni feministler – I

Posted on 12/03/2020

“Bir kadın olarak yüklendiğim sorumlulukların altında ezilirken, bunun karşılığında bana verilen haklar yok denecek kadar azdı. Feminizmin “bir adalet feryadı” olduğuna iyiden iyiye inanmıştım.” Hayganuş Mark, 1927

Türkiye’de feminist tarih yazımı uzun süre, bilinçli ya da bilinçsiz, Türk milliyetçiliğinin etkisi ile yapıldı. Feminist tarih yazımında, Osmanlı’da kadın hakları konusunda büyük mücadelesi olan isimler görmezden gelindi.

Cumhuriyet dönemindeki ilk dalga feminizm, bir anlamda, Osmanlı’daki kadın hareketini görünmezleştirmeye gayret etti, bu topraklarda feminizmin miladını daha geç bir tarihe - Cumhuriyetin kuruluşuna çekti.

Kemalist iktidarın Osmanlı yani kendi özgeçmişi ile olan bağlarını koparma arzusu sebebi ile kadın mücadelesinin kökleri ve kahramanları da bir şekilde karartılmış oldu.

Dünyada yükselen faşizme karşı “ülkemiz demokratiktir” mesajının verilmesinin yanı sıra “kadınlara ilk haklarını biz verdik” diyebilmek kuşkusuz iktidar için önemliydi, lakin seneler sonra bile o hakların kazanılmasını 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında verilen kamusal ve kişisel eşitlik talepleri ile ilişkilendirmemek tuhaftı.

Osmanlı’nın son ve Cumhuriyetin ilk dönemindeki kadın hareketinin bileşenlerine baktığımızda Ermeni, Rum, Çerkes, Arap, Yahudi, Kürt vb. kadınların yer aldığı, oldukça çok kimlikli bir hareket olduğunu gözleyebiliriz. Cemaatlerin kadınlar için kurulan dernek ve

vakıfları, çalışma grupları, toplantıları, kendi çıkardıkları dergileri ile oldukça aktif bir mücadele içindeydiler.

Osmanlı kadın hareketlerinin bu çok dilli ve kültürlü yapısının ardından sonra gelen ve kuruluş yıllarından 1980'lere kadar devam eden kadın hareketleri ağırlıklı olarak tek dilli ve tek kültürlü bir Türk-Müslüman kadın hareketine dönüştü. Kendilerini milliyetçilikle özdeşleştirmeyenler, uzağında olanlar da konuda ezber bozmaktan, sorumluluk almaktan kaçındılar. Sol görüş, feminist mücadele gibi özgürlükçü hareketler bile bu konuda zaman zaman tıklandılar.

12 Eylül Darbesi'nden sonra güçlen feminist hareket Kemalist olarak adlandırılan birinci dalga feminizme ve Kemalizm tarafından sınırları çizilen "kadın" tasvirine tepki olarak ortaya çıkıp, Türkiye'deki ikinci dalga feminizmi başlattı.

Bazı feministler, Kemalizm'in "kadına verdiği özgürlüğün" tepeden inmeciliğini eleştirmenin yanı sıra 19. yüzyıldaki Osmanlı kadın hareketi üzerine kafa yormaya başladılar, işte tam bu noktada Osmanlı'daki kadın hareketi ve Ermeni feminist kadınlar ortaya çıkmış oldu. 2000'lerin ikinci yarısında Ermeni feministler konuşulmaya başlandı, bu yeni yaklaşımda Ermeni Soykırımı konusunda sonunda Türkiye'nin aşabildiği eşik de etkiliydi, sanki iki konu ve "keşif" birbirini ve daha bir çok konuyu besliyordu.

"Hepimiz özgürleşme hareketlerinin içinde bir kimliği özgürleştirdiğimizi iddia ederken, öteki kimlikleri görmezden geldik. Kadın kimliğimizi ön plana çıkarırken, Türk-Müslüman kimliğimizle tarih yazdığımızı fark edemedik... Bu [yeni] akım, iki yönlü bir karşı duruş. İlk olarak, Türkiye'nin resmî tarihine karşı bir çıkışı öngörüyor. Aynen kadınlar gibi, Ermenilerin de Osmanlı-Türkiye tarihinin öznelere olduğu gerçeğinin ve ötesinde Ermeni Soykırımı'nın inkârına karşı bir duruş..." diyen Yrd. Doç. Başak Tuğ, resmî tarihe alternatif yaratma iddiasındaki feminist tarih yazımına yönelik eleştiride bulunanlardan.

Cumhuriyet'in ilanının ardından, 1930 - 1950 arasında yaşanan Kadın Hakları mücadelesindeki yavaşlamanın sebebinin, Cumhuriyetin ilanı ile bu konu hakkında gereklerin artık devlet eliyle yapılması olduğu fikrinin yaygınlaşması olduğu düşünülüyor.

Misal, 1923 yılında Kadın Halk Fırkası'nı kuran Nezihe Muhiddin'in sadece kadınlardan oluşan bir parti ile mecliste yer almak, kadınların siyasi ve sosyal haklarını kazanmak arzusu ve mücadelesi, Cumhuriyet Halk Fırkası kurulmakta olduğu için hoş görülmemesi ayrıca suçlu bulunmuş olması bu düşünceye iyi bir emsal oluşturur.

Kadın Halk Fırkası girişimi lüzumsuz bulunup, "kadınların eğitim ve hayır işleri ile ilgilenmelerinin kafi olacağı" fikri desteklenmiş, Muhiddin partisinden ihraç edilmiş, hakkında açılan davaların da yardımıyla yalnız bırakılmıştır.

II. Meşrutiyet ile modernleşme hareketinin içindeki kadınların, Cumhuriyetin ilk yıllarında mücadeleye daha da aşkla devam etmelerinden daha doğal bir şey yoktur aslında. Aynı yıllarda kendini ilk feminist aktivist Ermeni kadın olarak tanımlayan Hayganuş Mark'ın da mücadelesi takdire şayandır.

1927 yılında, feminizmin bir "adalet feryadı" olduğunu söyleyen yazar ve yayıncı Hayganuş Mark, Türk Kadınlar Birliği'nde verdiği bir konferansta, "kadınların askerlik yapmamalarını ve savaşa gitmemeleri sebebi ile kadınların erkeklerle eşit olamayacaklarını "iddia eden dönemin Belediye Başkanı'na, "kadın dünyasını ilgilendiren her konuyla meşgul olmak" amacıyla kurulan Hay Gin (Ermeni Kadını, 1919-1933) dergisindeki yazısı ile cevap verir.

Basımı ardından birçok yerde alıntılanan yazısında Mark "... kadınla erkeğin eşit olup olmadığı sorusunun, yabancı ülkelerde çözülmüş olduğunu ve konun artık sofraya getirilemeyecek kadar soğumuş bir yemek" olduğunu belirtmiştir.

Bu yaşananlar tarihin tozlu sayfalarından uzun süre başlarını kaldıramadılar, bize

ulaşamadılar. 1990'ların ortalarında bir grup üniversiteli genç Ermeni kadın, feminizm çalışmaları sırasında Ermeni kaynaklara yöneldiler; bu yönelim sadece Osmanlı'da baş veren çok dilli feminizm hareketini değil, Ermeni feminist kadınların da bize ulaşmasını, 100 yıldır okunmamış çalışmalarının tekrar ses ve ruh bulmasını sağladı.

Bu kadınlar yaptıkları çalışmaları önce dernek faaliyetleri ile toplumla paylaştılar, sonra tutkularını akademik boyuta taşıdılar. Geçmişle bugün arasında bir köprü kurdular; bu köprü sayesinde sadece biz geçmişe gitmedik, Ermeni kadınlarının hak mücadelesine tanık olmadık, sanki onlar bir daha doğdular.

Aras Yayınları'ndan 2006'da çıkan "Bir Adalet Feryadı - Osmanlı'dan Türkiye'ye Beş Ermeni Feminist Yazar" başlıklı kapsamlı incelemesi bence bu köprünün taa kendisiydi. Lerna Ekmekçioğlu ile Melissa Bilal ve çalışma arkadaşları bahsettiğim bu unutulmuş sayfaları bize tanıştıran ve ufkumuzu açan en önemli akademisyenler oldular.

1980'lerden itibaren gelişmeye başlayan Osmanlı/Türkiye kadın tarih yazımında Osmanlı/Türkiye toplumuna mensup olduğu halde görmezden gelinen, hikayeleri anlatılmayan Ermeni Feministler konusunu bahsi geçen kitapta da yayınlanan "Bir Yokluğun Anatomisi" başlıklı makalesinde irdeleyen Lerna Ekmekçioğlu sessizleştirme mekanizmalarını ele alır.

Ermeni kadın hareketini yani farklı "öteki" gören bağlamda öncelikle Ermeni kültürel dokümantasyonun arşivlerde ötelendiğini anlatır. Ermeniler ait kaynakların "diasporalaştırılmasını" anlatan akademisyen Türkiye'deki tarih yazımındaki hataları üç ana gruba toplar:

1. Osmanlı ve Türk kadınları terimlerinin özdeş kullanımı: Osmanlı'da ve Türkiye Cumhuriyeti'nde farklı milletlerden gelen kadınların benzer roller, sorumluluklar ve mücadeleler içinde olduğu halde sonraki yıllarda Türk- Müslüman olmamaları nedeni ile

kadın haklarını savunan Ermeni, Rum ve diğer kadınların göz ardı edilmesi.

2. Kronolojik tespit sorunları: Araştırmacıların dönemin ilk kadın romancısı, ilk kadın dergisi, ilk kadın derneği gibi tarihsel olguları gün yüzüne çıkarırken sadece Osmanlı Türkçesine göz önünde bulundurmaları, İmparatorluğunun geçerli dillerinden Ermence, Rumca, Arapça dilini kullanan kadınların ele alınmaması.

3. Anlatı örgüsündeki sorunlar: Osmanlı ve Cumhuriyet döneminin birbirinden bağımsız, farklı olduğu anlatısı, Osmanlı'da kadının "ezilmiş ve ikinci sınıf oluşunun" ancak Kemalizm sonrası değişmiş olması iddiası.

Osmanlı kadınlarının farklı alanlardaki özgürleşme mücadelesi ve Ermeni feminist kadınlarının bu mücadeledeki rolünü bizi anlatan, her sayfasında onları geç keşfetmenin pişmanlığına bizi iten "Bir Adalet Feryadı- Osmanlı'dan Türkiye'ye Beş Ermeni Feminist Yazar" kitabı aynı zamanda İstanbul'daki Ermeni kadın mücadelesini Anadolu, Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkasya coğrafyasına yayan beş öncü aktivist yazarın (Elbis Gesaratsyan, Sırpuhi Düsap, Zabel Asadur [Sibil], Zabel Yesayan, Hayganuş Mark) hayat hikayelerini, hedeflerini ile tanıştırtırdı biz.

Kimdi bu kadınlar, ne talepleri vardı, nasıl bir dünya tahayyül ediyorlardı, eşitlik ve özgürlüğe giden yolda ne yapmaya hazırdılar? Sonraki yazıda.

8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü Kutlu Olsun!

Kaynak: ahvalnews